

УДК [378.011.3-051:81'243]:005.963
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.73-2.34>

Н. Я. Скіба

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Львівського національного університету імені Івана Франка

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ІНТЕГРОВАНОГО ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ТА МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ: ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ЕТАП

У статті описано реалізацію першого (організаційного) етапу методичного експерименту з метою перевірки ефективності авторської методики інтегрованого формування іншомовної комунікативної та методичної компетентностей майбутніх викладачів англійської мови для економічних спеціальностей. Сформульовано гіпотезу експерименту, детально висвітлено його характер і завдання на цьому етапі.

Визначено рівні сформованості іншомовної комунікативної та методичної компетентностей майбутніх викладачів англійської мови для економічних спеціальностей, які включають низький, нижчий за середній, середній, вищий за середній, автономний. Обґрунтовано критерії оцінювання рівнів сформованості згаданих компетентностей.

Критерії оцінювання іншомовної комунікативної компетентності стосуються оцінювання її лексичного, граматичного і мовленнєвого компонентів та охоплюють правильність вживання економічних термінів, достатній рівень словникового запасу для вирішення конкретного комунікативного завдання, коректність лексичного оформлення висловлювань; правильність вживання граматичних структур, коректність граматичного оформлення висловлювань; правильність вживання мовленнєвих моделей, коректність стилістичного оформлення висловлювань.

Критерії оцінювання методичної компетентності включають усвідомлення цілей, завдань і стандартів навчання, володіння основними поняттями і категоріями методики навчання англійської мови за професійним спрямуванням, володіння сучасними методами дослідження у галузі методики навчання англійської мови та англійської мови за професійним спрямуванням, володіння принципами і методами аналізу складників процесу навчання англійської мови за професійним спрямуванням, сформованість методичних навичок і вмінь (комунікативно-навчальних, конструктивно-проектувальних, організаторських, дослідницьких, аналітико-оцінювальних, інформаційно-комунікаційних, адаптивних, мотиваційних, рефлексивних). Наведено результати проведеного анкетування студентів для виявлення їх інтересів та навчальних потреб.

Ключові слова: *іншомовна комунікативна компетентність, методична компетентність, методичний експеримент, рівні сформованості, критерії оцінювання.*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації сучасного суспільства та інтеграції України у світову спільноту зростає потреба в ефективній якійсній професійній підготовці майбутніх викладачів, зокрема викладачів англійської мови (далі – АМ) для економічних спеціальностей і розвитку в них комплексу відповідних компетентностей. Тому формування іншомовної комунікативної (далі – ІКК) та методичної компетентностей (далі – МК) таких фахівців набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Чимало науковців досліджували різні аспекти професійної підготовки майбутніх викладачів іноземних мов (далі – ІМ) і розвиток їхніх компетентностей. Розробку методики формування різних складників ІКК здійснено у працях

Н. Бориско, О. Бочкарьової, Ю. Британ, Н. Жовтюк, І. Задорожної, С. Ніколаєвої, Л. Орловської, О. Тарнопольського, В. Черниш та інших. Проблемі формування та розвитку МК викладачів ІМ присвячено праці К. Безукладникова, О. Бігич, А. Дубакова, С. Івашнєвої, О. Ігни, К. Іноземцевої, Л. Зені, А. Люботинського, Н. Майєр, С. Макеєвої, Є. Надточєвої, О. Сухих.

Вагомий внесок у дослідження особливостей підготовки викладачів англійської мови за професійним спрямуванням (далі – АМПС) та їх професійної діяльності зробили Дж. Браун, А. Вотерс, Т. Дадлі-Еванс, П. Мастер, М. Сейнт Джон, Т. Хатчинсон. Однак методика формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМПС, зокрема АМ для економічних спеціальностей, нині залишається не досить висвітленою науковцями.

Враховуючи актуальність проблеми та недостатній рівень її дослідженості, **мета статті** – описати перший етап організації методичного експерименту для перевірки ефективності авторської методики інтегрованого формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей, визначити рівні сформованості ІКК та МК таких фахівців, обґрунтувати критерії оцінювання рівнів сформованості їх ІКК та МК.

Виклад основного матеріалу. З метою визначення ефективності розробленої методики інтегрованого формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей було спроектовано, організовано й проведено методичний експеримент.

Методичний експеримент розглядаємо як організовану спільну діяльність його учасників для вирішення методичної проблеми [2, с. 39–40]. Ключовими характеристиками експерименту П. Гурвич визначає часові рамки; наявність попередньо сформульованих гіпотез; план і організацію структури відповідно до висунутих гіпотез; можливість ізольованого врахування методичного впливу чинників, які досліджуються; вимірювання вихідного і заключного станів, релевантних для проблеми дослідження показників (знань, навичок і вмінь) за критеріями, які відповідають цілям експериментального дослідження [2, с. 39–40].

Неварійованими величинами експерименту визначено особовий склад та стартовий рівень сформованості ІКК та МК учасників експериментальних груп; тривалість експериментального навчання; використання однакових комплексів вправ і завдань; критерії оцінювання рівня сформованості ІКК та МК; завдання для доекспериментального та післяекспериментального оцінювання.

До варійованих величин експериментального навчання відносимо варіанти авторської методики, які полягали у перерозподілі годин аудиторної роботи, а саме у першому варіанті методики, реалізованому в експериментальній групі ЕГ 1, було збільшено кількість годин для практичних занять за рахунок годин, відведених для лекційних занять (24 години лекційних і 24 години практичних занять).

У другому варіанті методики, реалізованому в експериментальній групі ЕГ 2, співвідношення лекційних і семінарських занять залишалось відповідним до навчального плану підготовки магістрів спеціальностей 014.02 Середня освіта (Мова і література (англійська), 035.04 Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно) (Англійська мова і література) Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (36 годин лекційних і 12 годин практичних занять). Як у першому, так і у другому варіанті методики передбачене виконання студентами індивідуальних проектів.

Методичний експеримент був організований у чотири етапи: організаційний, доекспериментального оцінювання, експериментального навчання та післяекспериментального оцінювання.

Розглянемо перший етап експериментальної перевірки – організаційний етап. На цьому етапі було сформульовано його гіпотезу, визначено мету та завдання, розроблено навчально-експериментальні матеріали, обґрунтовано рівні сформованості і критерії оцінювання рівнів сформованості ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей, а також проведено анкетування та здійснено відбір учасників експерименту.

У ході першої стадії проведення методичного експерименту важливе місце посідає розробка гіпотези, яка проводиться відповідно до трьох основних етапів: 1) зародження гіпотези на основі даних науки; 2) формулювання припущень, вибір основного положення та формулювання висновків; 3) перевірка одержаних висновків і порівняння їх із результатами даних експерименту [1].

Аналіз вітчизняних і зарубіжних джерел із методики навчання ІМ, лінгвістики, педагогіки та психології, чинних навчальних і робочих програм з ІМ та ІМПС, педагогічні спостереження за процесом навчання майбутніх викладачів ІМ, вивчення досвіду професійної діяльності викладачів ІМПС дали підстави сформулювати гіпотезу методичного експерименту: досягти високого рівня сформованості у студентів магістратури спеціальностей 014.02 Середня освіта (Мова і література (англійська), 035.04 Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно) (Англійська мова і література) ІКК та МК можливо за умови ґрунтування методики на засадах компетентнісного, інтегрованого, комунікативно-діяльнісного та рефлексивного підходів, урахування комплексу загально-дидактичних (системної єдності, індивідуальності, суб'єктності) та методичних принципів (комунікативності; ситуативності; новизни, паралельного формування знань, навичок і вмінь; урахування навчальних потреб та інтересів студентів); відповідного визначенням критеріям відбору навчального матеріалу, використання спеціально розробленої системи вправ і завдань, поетапності представлення викладачем і засвоєння студентами навчального матеріалу.

Метою експерименту було доведення ефективності методики інтегрованого формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей у одному з її варіантів. Для досягнення поставленої мети було встановлено завдання експерименту:

1) визначити рівні сформованості ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей;

2) визначити критерії оцінювання рівнів сформованості ІКК та МК;

3) організувати й провести доекспериментальний зріз для визначення рівня сформованості ІКК та МК студентів I курсу магістратури спеціальностей 014.02 Середня освіта (Мова і література (англійська), 035.04 Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно) (Англійська мова і література) Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

4) спроектувати, організувати й провести експериментальне навчання в рамках обґрунтованої методики інтегрованого формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей;

5) організувати й провести післяекспериментальний зріз для визначення досягнутого у процесі експериментального навчання рівня сформованості ІКК та МК студентів I курсу магістратури англійського відділення Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

6) здійснити аналіз результатів доекспериментальних і післяекспериментальних зрізів в експериментальних групах і визначити валідність отриманих даних за допомогою методів математичної статистики;

7) визначити оптимальний варіант методики на основі порівняння результатів експериментального навчання за варіантами методики;

8) сформулювати висновки щодо ефективності методики інтегрованого формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей.

На організаційному етапі методичного експерименту були підготовлені експериментальні матеріали (анкети для виявлення інтересів та навчальних потреб студентів, матеріали для комплексного тестування, система вправ і завдань, тематико-часова структура інтегрованого формування ІКК та МК), визначені показники критеріїв оцінювання навчальних досягнень студентів.

Згідно з науковою позицією Т. Дадлі-Еванс та М. Сейнт Джон [4, с. 9], вивчення АМПС (у тому числі АМ для економічних спеціальностей) передбачає володіння студентом АМ щонайменше на середньому рівні й сформованість англомовної комунікативної компетентності в усіх видах мовленнєвої діяльності щонайменше на середньому рівні.

Рівні сформованості ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей визначено відповідно до запропонованих Т. Дадлі-Еванс та М. Сейнт Джон п'яти позицій «континууму» вивчення АМПС [4, с. 9]: низький, нижчий за середній, середній, вищий за середній, просунутий. У нашому дослідженні замість терміну «просунутий рівень» послуговуватимемося терміном «автономний рівень» з огляду на мету методики інтегрованого формування ІКК та МК

майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей, а також комплекс підходів і принципів, на яких ґрунтується методика. Автономний рівень сформованості ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей передбачає їх здатність до подальшого самостійного розвитку згаданих власних компетентностей.

Необхідність оцінювання рівня сформованості знань, навичок і вмінь, які є компонентами ІКК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей, вимагає виокремлення критеріїв оцінювання лексичного, граматичного, мовленнєвого складників ІКК.

Аспекти коректності лексичного оформлення висловлювань охоплюють вибір лексичних одиниць, які відповідають стилю, жанру й комунікативній ситуації; сполучуваність обраних лексичних одиниць з іншими лексичними одиницями у продюкованому тексті; вживання лексичних одиниць у контексті.

Коректність граматичного оформлення висловлювань визначається за такими аспектами: вибір граматичних структур (з урахуванням морфологічних і синтаксичних особливостей), які відповідають стилю, жанру й комунікативній ситуації; побудова граматичних структур, які відповідають стилю, жанру й комунікативній ситуації; вживання граматичних структур, які відповідають стилю, жанру й комунікативній ситуації. Коректність стилістичного оформлення висловлювань зумовлена такими аспектами: змістове наповнення, структура тексту, стилістичне оформлення висловлювання відповідно до особливостей жанру академічного есе-роздуму; зв'язність тексту та логіка викладу, наявність з'єднувальних елементів.

Критерії оцінювання МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей охоплюють сферу методичних знань і сферу методичних навичок і вмінь. Сфера методичних знань передбачає усвідомлення цілей, завдань і стандартів навчання; володіння основними поняттями і категоріями методики навчання АМПС; володіння сучасними методами дослідження у галузі методики навчання АМ та АМПС; володіння принципами і методами аналізу складників процесу навчання АМПС.

Сфера методичних навичок і вмінь включає сформованість конструктивно-проектувальних навичок і вмінь в аспекті визначення мети і завдань конкретного навчального заняття відповідно до вимог програми, його змісту, навчальних потреб студентів, цілей курсу навчальної дисципліни, планування навчального заняття й розробки плану-конспекту навчального заняття, аналізу, відбору й ефективного використання навчально-методичних матеріалів, розроблення вправ і завдань з АМПС із метою стимулювання мовленнєвої діяльності студентів; сформова-

ність комунікативно-навчальних навичок і вмінь в аспекті аналізу мовленнєвого, мовного та лігво-соціокультурного матеріалу; сформованість організаторських навичок і вмінь в аспекті аналізу ефективної організації навчального процесу відповідно до завдань курсу АМПС, ефективної організації навчального процесу і навчальної діяльності студентів; сформованість дослідницьких навичок і вмінь в аспекті виявлення і відображення міжпредметних зв'язків АМ і дисциплін економічного напрямку, а також виявлення навчальних потреб студентів для розробки ефективного заняття; сформованість аналітико-оцінювальних навичок і вмінь в аспекті аналізу теоретичних і практичних складників процесу навчання АМПС, вибору форм, видів, способів і засобів контролю й оцінювання рівня сформованості ІКК у майбутніх економістів, критичного аналізу результатів навчального процесу; сформованість інформаційно-комунікаційних навичок і вмінь в аспекті використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчальному процесі; сформованість адаптивних навичок і вмінь в аспекті адаптації навчально-методичних матеріалів; сформованість мотиваційних навичок і вмінь в аспекті використання способів мотивації студентів до активної участі у процесі формування у них ІКК та МК; сформованість рефлексивних навичок і вмінь в аспекті самоаналізу, самоконтролю та самооцінки, добору ефективних методів і стратегій вирішення навчальних завдань, самовдосконалення та саморозвитку.

З метою визначення напрямку АМПС у змісті дисципліни вільного вибору «Основи методики навчання англійської мови для студентів нефілологічних спеціальностей», в межах якої планувалося експериментальне навчання, було проведено анкетування студентів першого курсу магістратури спеціальностей 014.02 Середня освіта (Мова і література (англійська), 035.04 Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно) (Англійська мова і література). Цим анкетуванням було охоплено 36 майбутніх учасників експериментального навчання. Було визначено пріоритети студентів щодо напрямку АМПС, який вони бажають вивчати, а також з'ясовано причини здійсненого студентами вибору.

На основі результатів проведеного анкетування зроблено висновки про те, що у респондентів досить високий рівень мотивації до оволодіння професійними компетентностями викладача АМ, оскільки вони вважають, що обрана ними професія має високий престиж, існує багато можливостей для подальшого працевлаштування. Вивчення АМПС входить до кола інтересів респондентів. На користь такого твердження свідчить і вибір студентами навчальної дисципліни вільного вибору «Основи методики навчання англійської мови для студентів нефілологічних спеціальностей».

Обґрунтовано рішення про доцільність профілювання змісту експериментального навчання в межах вивчення студентами 1 курсу магістратури спеціальностей 014.02 Середня освіта (Мова і література (англійська), 035.04 Філологія.

Таблиця 1

Результати анкетування студентів I курсу магістратури спеціальностей 014.02 Середня освіта (Мова і література (англійська), 035.04 Філологія. Германські мови та літератури (переклад включно) (Англійська мова і література) щодо вибору напрямку АМПС і причин такого вибору

Запитання анкети	Відповіді респондентів у відсотковому співвідношенні
Які чинники зумовили вибір Вами майбутньої професії?	поради друзів – 17% престиж професії – 58% можливість подальшого працевлаштування – 25%
Чи є у Вас досвід викладання англійської мови?	так – 67% ні – 33%
Якщо Ви викладаєте англійську мову, то де саме?	курси вивчення іноземних мов – 28% загальноосвітня школа – 16% спеціалізована загальноосвітня школа – 8% ЗВО I-II рівня акредитації (технікум, училище, коледж) – 15%
У подальшій професійній діяльності плануєте викладати загальний курс англійської мови чи англійську мову за професійним спрямуванням?	загальний курс англійської мови – 39% АМПС – 53% ще не визначився – 8%
Який напрям англійської мови за професійним спрямуванням у змісті обраної Вами навчальної дисципліни вільного вибору «Основи методики навчання англійської мови для студентів нефілологічних спеціальностей» найбільше відповідає Вашим інтересам та навчальним потребам?	англійська мова для природничих спеціальностей – 14% англійська мова для технічних спеціальностей – 18% англійська мова для економічних спеціальностей – 53% англійська мова для академічних цілей – 15%
Обґрунтуйте зроблений Вами вибір англійської мови за професійним спрямуванням	у подальшому маю намір викладати англійську мову на одній із кафедр іноземних мов Тернопільських ЗВО – 38% існує попит серед фахівців економічних спеціальностей на вивчення англійської мови – 51% інші варіанти відповідей – 11%

Германські мови та літератури (переклад включно) (Англійська мова і література) навчальної дисципліни «Основи методики навчання англійської мови для студентів нефілологічних спеціальностей» на напрям АМ для економічних спеціальностей, оскільки це відповідає як інтересам студентів, так і потребам їх поточного та перспективного працевлаштування. Результати анкетування відображено у таблиці 1.

Висновки і пропозиції. Таким чином, на організаційному етапі методичного експерименту було підготовлено матеріали для комплексного тестування (анкети, система вправ і завдань, тематико-часова структура інтегрованого формування ІКК та МК), визначено рівні сформованості згаданих компетентностей (низький, нижчий за середній, середній, вищий за середній, автономний), обґрунтовано критерії оцінювання рівнів сформованості ІКК (лексичного, граматичного, мовленнєвого компонентів) та МК (стосовно сфери методичних знань, сфери методичних навичок і вмій) майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей, а також проведено анкетування для виявлення інтересів та навчальних потреб студентів, здійснено відбір учасників експерименту.

Skiba N. Experimental verification of the efficiency of the methodology of integrative formation of foreign language communicative and methodological competences of prospective teachers of English for Economics: organizational stage

The article describes the implementation of the first (organizational) stage of the methodological experiment to verify the efficiency of the developed methodology of integrative formation of foreign language communicative and methodological competences of prospective teachers of English for Economics. The hypothesis of the study has been formulated. The essence and objectives of the experiment on this stage have been described.

The levels of development of foreign language communicative and methodological competences of prospective teachers of English for Economics have been defined as follows: basic, pre-intermediate, intermediate, upper-intermediate, advanced. The assessment criteria of the levels of development of the aforementioned competences have been outlined.

The assessment criteria of foreign language communicative competence relate to assessing its lexical, grammatical and communicative components. They include correct usage of economic terms, a sufficient vocabulary level to solve a specific communicative problem, correct lexical presentation of utterances; correct usage of grammatical structures, correct grammatical presentation of utterances; correct usage of communicative models, correct stylistic presentation of utterances.

The assessment criteria of methodological competence include: knowledge of goals, objectives and standards of teaching, knowledge of basic concepts and categories of methods of teaching English for Specific Purposes, knowledge of modern research methods of teaching English as a Foreign Language and English for Specific Purposes, knowledge of principles and methods of component analysis of the process of teaching English for Specific Purposes; development of methodological skills and abilities (communicative-teaching, constructively-projective, organizational, research, analytical-evaluative, information-communication, adaptive, motivational, reflexive). The article also presents the results of the survey conducted among students to identify their interests and learning needs.

Key words: foreign language communicative competence, methodological competence, methodological experiment, levels of development, assessment criteria.

Наступний етап дослідження передбачає подальшу реалізацію методичного експерименту з метою перевірки ефективності авторської методики інтегрованого формування ІКК та МК майбутніх викладачів АМ для економічних спеціальностей.

Список використаної літератури:

1. Бухбіндер В.А. Про структуру гіпотези та її роль у методичному дослідженні. Матеріали ІІ республіканської конференції з проблем експериментування в методиці навчання іноземних мов. К., 1971. С. 38–39.
2. Гурвич П.Б. Теория и практика эксперимента в методике преподавания иностранных языков. Владимир : Владимирский гос. пед. ин-т, 1980. 103 с.
3. Скіба Н.Я. Інтегроване формування іншомовної комунікативної та методичної компетентностей майбутніх викладачів англійської мови для економічних спеціальностей : дис. канд. пед. наук: 13.00.02. Тернопіль, 2019. 337 с.
4. Dudley-Evans T., St. John M.J. Developments in English for Specific Purposes. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. 301 p.